

DAVOR MARIČEVIĆ*, IVANA GLAVINA JELAŠ**, DAVOR ŠTRK***

Analiza nekih viktimoloških čimbenika silovanja počinjenih u Hrvatskoj

Sažetak

Cilj je ovog istraživanja analiza različitih viktimoloških čimbenika silovanja te opovrgavanje postojećih klasičnih mitova i stereotipa o silovanju te žrtvama i počiniteljima silovanja. Cilj je istraživanja također analiza vremena, mjesta počinjenja silovanja te vremena prijave silovanja. Istraživanje je provedeno na uzorku od $N = 62$ slučaja kaznenog djela silovanja iz 2015. i 2016. godine. Pritom je promatrano isključivo kazneno djelo iz čl. 153. st. 1. Kaznenog zakona¹. Glede viktimoloških čimbenika, analizirane su sljedeće varijable: spol žrtve, dob žrtve, stručna sprema žrtve, bračno stanje žrtve, poznavanje počinitelja od strane žrtve, konzumacija alkohola od strane žrtve, prethodno devijantno ponašanje žrtve. Od neviktimoloških čimbenika analizirani su: vrijeme prijave silovanja te mjesto i vrijeme počinjenja. U obliku deskriptivne analize podataka analizirane su frekvencije opisanih varijabli. Rezultati su pokazali da su žrtve silovanja najčešće osobe ženskog spola stare između 19 i 24 godine te nižeg stupnja obrazovanja. Prethodno devijantno ponašanje uočeno je kod više od polovine žrtava. Pet posto žrtava ovoga kaznenog djela bilo je u braku kada je djelo počinjeno. Više od tri četvrtine žrtava poznavalo je počinitelja, čime je opovrgnut mit da je silovatelj u većini slučajeva nepoznati muškarac. Glede mjesta počinjenja, također je opovrgnut mit da se silovanja najčešće događaju u napuštenim i mračnim ulicama. Pokazalo se da se točno polovina djela dogodila u privatnoj kući ili stanu, a samo petina na otvorenome (ulice, trgovi, šumske staze i slično). Usto, gotovo dvije trećine djela silovanja dogodile su se u blizini mjesta stanovanja žrtve, i to najčešće vikendom, u noćnim i jutarnjim satima, ljeti. Dalje, pokazalo se da je 68 % žrtava u vrijeme počinjenja djela konzumiralo alkohol. I konačno, rezultati su pokazali da se u većini slučajeva djelo prijavljuje u prvih dvadeset četiri sata te da, općenito, broj prijava opada s prolaskom vremena od trenutka počinjenja kaznenog djela.

Ključne riječi: žrtva, silovanje, viktimogeni čimbenici, mitovi.

* Davor Maričević, Uprava kriminalističke policije, MUP RH, Zagreb.

** dr. sc. Ivana Glavina Jelaš, Visoka policijska škola, MUP RH, Zagreb.

*** mr. sc. Davor Štrk, Visoka policijska škola, MUP RH, Zagreb.

¹ Kazneni zakon. NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15.

UVOD

Prema Kaznenom zakonu Republike Hrvatske, glavom XVI. propisana su kaznena djela protiv spolne slobode. U navedenoj glavi Kaznenog zakona opisano je šest oblika kaznenih djela.

Taksativno navedeno to su:

1. spolni odnošaj bez pristanka čl. 152.
2. silovanje čl. 153.
3. teška kaznena djela protiv spolne slobode čl. 154.
4. bludne radnje čl. 155.
5. spolno uznemiravanje čl. 156.
6. prostitucija čl. 157.²

Milivojević (2013) navodi da je silovanje stupanje u spolni odnošaj protivno svojoj volji, uporabom ili pokušajem uporabe sile ili prijetnje prema nekoj osobi. Isto tako, opisuje da je silovanje dvoaktno kazneno djelo i da se sastoji od sile ili prijetnje te spolnog odnošaja. Također, ista autorica naglašava kako sila i prijetnja podrazumijevaju izostanak pristanka na spolni odnošaj te kako silovanje konzumira kazneno djelo prisile. Martinjak (2003) navodi kako silovanje spada u grupaciju "nepravih" složenih kaznenih djela jer spolni odnošaj sam za sebe nije kazneno djelo.

Uz silovanje se često vežu određeni mitovi, a društvo nažalost nerijetko gaji izražene predrasude prema žrtvama silovanja. Ženska soba (2017) navodi najčešće mitove, prema kojima ljudi vjeruju: da seksualno nasilje nije čest problem; da je ponekad žrtva sama kriva za seksualno nasilje; da se većina silovanja događa u mračnim i napuštenim ulicama noću; da najčešće siluju nepoznati muškarci; da ne postoji silovanje u braku; da je silovatelje lako identificirati (to su luđaci koje je lako uočiti po izgledu i ponašanju); da je seksualno nasilje impulzivan čin; da je malo vjerojatno da je žena bila silovana ako nije ozbiljno fizički ozlijeđena; da je silovanje rezultat izuzetno jake seksualne želje koja se ne može kontrolirati; da žena može spriječiti silovanje / seksualno zlostavljanje ako to zaista želi; da muškarci ne mogu biti žrtve seksualnog nasilja. Bez obzira na navedene postojeće mitove i vjerovanja, nažalost, žrtva opisanoga kaznenog djela može biti bilo tko, bez obzira na spol, dob, obrazovanje itd. Vjerovanje i prihvaćanje mitova u društvu znatno dodatno otežavaju zdravlje i prilagodbu žrtava, kao i prijavu kaznenog djela policiji. Osim toga, mitovi i predrasude ne štete samo postojećim žrtvama. Lonsway i Fitzgerald (1994) definiraju mitove o silovanju kao kulturno situirane i društveno naučene ideologije koje opravdavaju nasilje nad ženama i zagovaraju žensku odgovornost za njihovu seksualnu viktimizaciju. Suarez i Gadalla (2010) provedenom su metaanalizom, koja je obuhvatila 37 istraživanja, pokazale da muškarci pokazuju veće prihvaćanje klasičnih mitova o silovanju i vjerovanje u njih te da je navedeno u pozitivnoj korelaciji s hostilnim stavovima i ponašanjima usmjerenima prema ženama. Deming, Covan, Swan i Billings (2013), pak, pokazali su da postojeći mitovi o silovanju bitno utječu na interpretaciju različitih scenarija silovanja koju su dale studentice u njihovu istraživanju. Ljubin i Kamenov (2004) na hrvatskim su studentima pokazale da muški ispitanici bitno češće podržavaju mitove o silovanju od žena. Također su pokazale da ispitanici

² Kazneni zakon. NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15.

obaju spolova više podržavaju mitove prema kojima je žrtva barem djelomično odgovorna za silovanje, nego mitove u kojima je izražen patrijarhalni stav i hostilnost prema ženama. Dalje, jedna je od postojećih predrasuda ona da su česte lažne prijave silovanja. Statistički pokazatelji demantiraju tu predrasudu jer je izuzetno nizak postotak lažnih prijava u odnosu na ukupan broj prijavljenih seksualnih delikata (Vulama, 2012).

Ljudi su skloni tzv. nerealnom optimizmu koji podrazumijeva sklonost vjerovanju kako se nama događa manje negativnih i više pozitivnih iskustava nego drugim ljudima (Shepperd, Carroll, Grace i Terry, 2002). Također smo skloni automatski optuživati žrtve zbog potrebe da svijet doživimo kao sigurno i pravedno mjesto, gdje ljudi dobivaju ono što zaslužuju i zaslužuju ono što dobivaju. Navedeni fenomeni često su predmet istraživanja socijalnih psihologa, koji zaključuju da su takva razmišljanja i ponašanja jednostavno "ljudska" – nastojimo o sebi razmišljati kao o mudrim i razumnim bićima i dobro se osjećati u svijetu u kojem živimo. Nije baš privlačno razmišljati o svijetu kao o mjestu u kojem se loše stvari događaju i dobrim ljudima te u kojem metom različitih nevolja i tegoba može biti bilo tko bilo kada. Predmet istraživanja socijalne psihologije jest i tzv. osnovna atribucijska pogreška, koja podrazumijeva podcjenjivanje utjecaja situacije uz istovremeno precjenjivanje stupnja u kojem ponašanje odražava individualne osobine i stavove (Myers, 2008). Zbog te također "ljudske" sklonosti često žrtvama različitih kaznenih djela, time i silovanja, odmah pripisujemo krivnju tražeći im karakterne mane i zanemarujući situacijski kontekst.

No istraživanja pokazuju da postoje određeni viktimogeni čimbenici koji povećavaju rizik od izloženosti viktimizaciji, u ovom slučaju silovanju. Jedan od najranijih modela koji objašnjava različite rizike viktimizacije jest model, odnosno teorija životnog stila (Hindelang, Gottfredson i Garofalo, 1978, prema Dastile, 2004). Najjednostavnije rečeno, pretpostavka je modela kako vjerojatnost da će osoba biti viktimizirana uvelike ovisi o životnom stilu osobe. Autori definiraju životni stil kao rutinu dnevnih aktivnosti, i stručnih (posao, škola...) i rekreativnih. Da bi individua bila funkcionalna kao član društva u kojem živi, mora prihvatiti određena očekivanja koja idu uz društvene uloge koje obnaša. Ta se očekivanja razlikuju ovisno o demografskim karakteristikama osoba. Demografske varijable variraju tijekom života i sa sobom nose očekivanja o prihvatljivim i neprihvatljivim ponašanjima. Jednom kada su očekivanja naučena, osobe ih inkorporiraju u svoje rutinske aktivnosti. Navedeni je model jedan od istaknutijih u području analize viktimizacije žena u pogledu silovanja i seksualnog uznemiravanja, no postoji ih još nekoliko. U svom radu Dastile (2004) daje odličan pregled navedenog te uz opisani model obrađuje još tri (u originalnom nazivu): *the routine activity approach*, *the male peer support model* i *integrated model of sexual harassment and rape*. Prvi model podrazumijeva analizu bihevioralne rutine u predikciji kriminalne viktimizacije. Drugi model podrazumijeva analizu uloge okoline u obliku vršnjačkih grupa, točnije muških vršnjačkih grupa. Posljednji model analizira četiri grupe rizičnih faktora – one vezane za žrtve, počinitelje, institucije te društvo općenito.

Cilj je ovog istraživanja analiza različitih viktimogenih čimbenika silovanja te analiza vremena i mjesta počinjenja silovanja te vremena prijave silovanja. Dodatni je cilj istraživanja opovrgavanje postojećih klasičnih mitova i stereotipa o silovanju te žrtvama i počiniteljima silovanja. Od nabrojanih kaznenih djela protiv spolne slobode kao predmet istraživanja uzeto je isključivo silovanje jer se smatra jednim od najtežih i, uz bludne radnje, najučestalijih oblika seksualnog nasilja.

1. METODA

1.1. Uzorak

Istraživanje je provedeno na 62 slučaja kaznenog djela silovanja počinjena u Republici Hrvatskoj 2015. i 2016. godine. Prema statističkom pregledu temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada MUP-a RH, to je čak 41 % svih prijavljenih silovanja u Republici Hrvatskoj 2015. i 2016. godine. Promatralo se isključivo kazneno djelo iz čl. 153. st. 1. Kaznenog zakona³. Dakle, u istraživanju nisu obuhvaćene lažne prijave i pokušaji silovanja, već samo dovršena djela prema osobama starijima od petnaest godina. Nisu obuhvaćeni ni kvalificirani oblici silovanja jer je u planu istraživanje u kojem će se obraditi kaznena djela iz čl. 154. Kaznenog zakona. Istraživanje je provedeno na prijavljenim djelima silovanja, stoga treba uzeti u obzir da nije riječ o pravomoćno presuđenim predmetima i valja računati na pretpostavku nevinosti te ove rezultate uzeti s rezervom. Prosječna dob žrtava iznosila je $M = 27,65$, a 97 % osoba bilo je ženskog spola.

1.2. Postupak

Suglasnost za provođenje istraživanja dobivena je od neposrednoga nadređenog rukovoditelja. U analizi nisu rabljeni fizički spisi, već podaci iz Informacijskog sustava MUP-a, za čiju je uporabu istraživač autoriziran.

1.3. Statistička analiza

Podaci su obrađeni pomoću programskog paketa SPSS 18.0, a analizirani su deskriptivni podaci, točnije apsolutne i relativne frekvencije kod sljedećih varijabli: spol žrtve, dob žrtve, stručna sprema žrtve, bračno stanje žrtve, poznavanje počinitelja od strane žrtve, mjesto počinjenja, vrijeme počinjenja, konzumacija alkohola od strane žrtve, prethodno devijantno ponašanje žrtve te vrijeme prijave.

2. REZULTATI I RASPRAVA

2.1. Spol žrtve

Rezultati su pokazali da je 97 % žrtava bilo ženskog spola, što je u skladu s uvriježenim mišljenjem kako su žrtve seksualnih delikata, a osobito silovanja, uglavnom žene. U svim slučajevima počinitelj je bio muškarac.

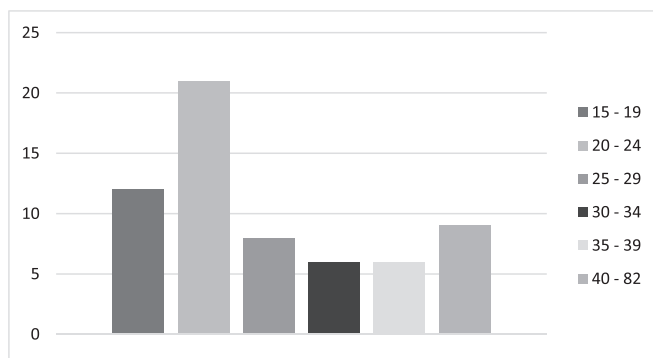
Slični rezultati mogu se pronaći i u drugima istraživanjima. Primjerice, Mužinić i Vučkota (2010) navode da su u Hrvatskoj 2008. godine prijavljena ukupno 702 kaznena djela protiv spolne slobode i čudoređa, od toga je 128 žrtava silovanja i to su u 95 % slučajeva

³ Kazneni zakon. NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15.

žene. Također, iste autorice navode da je prema jednom istraživanju 13 – 25 % žena i 0,6 – 7,2 % muškaraca bilo žrtvom seksualnog napada. Brownmiller (1995) navodi da su muškarci žrtve silovanja u samo tri posto slučajeva, i to unutar kaznionica. Ističe silovanja zatvorenika koja počinje drugi muškarci kao ozbiljan problem te opisuje brojna svjedočanstva žrtava. Kao motive opisuje pokazivanje autoriteta te uštkavanje političkih protivnika, nepodobnih novinara, aktivista i prosvjednika, dok homoseksualnost stavlja gotovo na zadnje mjesto.

2.2. Dob žrtve

Dob žrtve važan je prediktor seksualnog nasilja, što se pokazalo i u ovom istraživanju. Od ukupno 62 žrtve silovanja, 19 % (12 osoba) ima između 15 - 19 godina, 34 % (21 osoba) između 20 - 24 godine, 13 % (8 osoba) između 25 - 29 godina, 10 % (6 osoba) između 30 - 34 godine, 10 % (6 osoba) između 35 - 39 godina te 14 % (9 osoba) između 40 - 82 godine. Navedeno je prikazano u grafikonu 1 u nastavku.

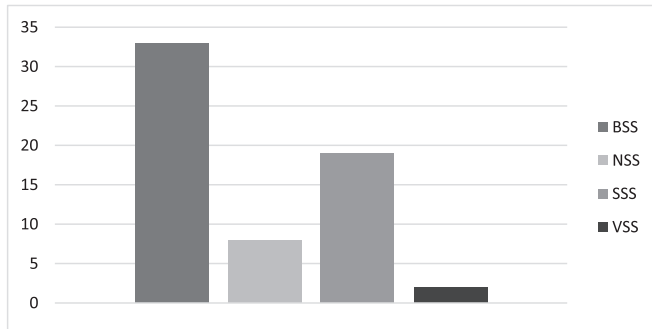

Grafikon 1: Dob žrtve prikazana u frekvencijama

Vidljivo je da su osobe mlađe od 24 godine najugroženija skupina. Glavne uzroke povećane viktimizacije osoba mlađih od 24 godine pojašnjavaju Mužinić i Vukota (2010) ističući da su "glavni razlog tome međusobna povezanost niza različitih čimbenika. Mlađe žene i djevojke imaju mnogo manje životnog iskustva u izbjegavanju nasilnih situacija, pa se lakše dovode u situacije koje su vrlo rizične. Osim toga, njihov životni stil, kao što je veći broj izlazaka, studiranje, samački život i sl., dodatno doprinosi tome da su lakše žrtve, a lakše ih je zastražiti i kontrolirati" (Mužinić, Vukota, 2010: 238, 239). Dalje, Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović (2002) istraživanjem osuđenih slučajeva i "tamne brojke" silovanja pokazali su da su najugroženija skupina osobe ženskog spola od 14 do 25 godina. Singer i suradnici (2005) dobili su gotovo jednak rezultat kao u ovom istraživanju za žrtve mlađe od 24 godine.

2.3. Stručna sprema žrtve

Broj žrtava silovanja visoke stručne spreme (VSS) zamjetno je nizak te iznosi samo tri posto (2 osobe). Žrtve sa završenom srednjom stručnom spremom (SSS) čine 31 % promatranog uzorka (19 osoba), dok je s nižom stručnom spremom (NSS) 13 % (8 osoba). Bez stručne spreme (BSS) jest 53 % (33 osobe) promatranih osoba. Navedeno je prikazano u grafikonu 2 u nastavku.

Grafikon 2: Stručna sprema žrtve prikazana u frekvencijama

U varijablu BSS ne spadaju nužno samo osobe bez kvalifikacije nego i osobe poput studenata koji prilikom izrade osobnih isprava taj podatak nisu naveli ili onih kod kojih taj podatak nije zaveden iz nekoga drugog razloga. Singer i sur. (2002) navode da je značajan broj žrtava silovanja vrlo niske naobrazbe te da nisko obrazovanje žrtve možemo promatrati kao viktimogenu predispoziciju jer takve osobe uglavnom rade do kasnih večernjih sati te su upravo zato izloženije napadima. Rezultat spomenutog istraživanja vrlo je sličan ovom istraživanju te u oba slučaja VSS ima samo tri posto žrtava, dok se za SSS rezultati ipak razlikuju.

2.4. Prethodno devijantno ponašanje žrtve

Od ukupno 62 žrtve silovanja, kod 53 % zabilježeno je prethodno devijantno ponašanje, dok u 47 % slučajeva žrtve prethodno nisu iskazivale devijantno ponašanje.

Navedena varijabla u ovom istraživanju podrazumijeva činjenje kaznenih djela te prekršaja s elementima nasilja i ostalih prekršaja koje propisuju Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira⁴ (npr. odavanje skitnji i prosjačenju, odavanje prostituciji itd.), Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji⁵ i Zakon o suzbijanju zlorabe droge⁶ te uzastopno ponavljanje istih djela. Pod pojmom "prethodno devijantno ponašanje" podrazumijevaju se i drugi oblici društveno neprihvatljivog ponašanja, poput učestale i prekomjerne konzumacije alkohola

⁴ Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira. NN 5/90., 47/90., 29/94.

⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. NN 137/09., 14/10., 60/10.

⁶ Zakon o suzbijanju zlorabe droga. NN 107/01., 87/02., 163/03., 141/04., 40/07., 149/09., 84/11., 80/13.

(osobito kod maloljetnika), prijevremeno napuštanje školovanja itd. Domaća i svjetska istraživanja govore da je malen broj slučajno odabranih žrtava silovanja te da su neke osobe izloženije od drugih, odnosno posjeduju viktimogene predispozicije. Singer i sur. (2002) navode da žrtve silovanja često dolaze iz nižih društvenih stratifikacija te da specifični socijalni položaj čini žrtvu posebno ugroženom od silovanja, a kao takve navode: skitnice, prostitutke, alkoholičarke i šticećenice raznih domova. Radačić (2014) također spominje da su posebno ranjive skupine žena kao što su konzumentice droga i žene iz disfunkcionalnih obitelji. Modly (1996), pak, ističe da su žrtve u pravilu "izabrane" zbog osobnog ponašanja ili objektivnih okolnosti. Navedeno, naravno, ne znači da žrtva silovanja ne može biti i osoba koja nije sklona devijantnom ponašanju te općenito osoba koja nije ni na koji način povećala rizik od izloženosti opisivanom kaznenom djelu. Također, rezultati poput navedenog, koji upućuju na to da je žrtva određenim svojim ponašanjem povećala rizik od počinjenja kaznenog djela silovanja na njenu štetu, ne služe i ni u kojem se slučaju ne bi smjeli koristiti kao način optuživanja žrtve. Iako se određenim ponašanjem može povećati rizik, nijedna žrtva – bez obzira na to je li se rizično ponašala ili ne – nije namjerno postala žrtvom silovanja. Stoga se krivnja uvijek mora pripisati počinitelju te razdvojiti od izraza "povećanje rizika".

2.5. Bračno stanje žrtve

Rezultati su pokazali da je 95 % žrtava bilo neoženjeno te svega 5 % oženjeno.

Statistika Savezne Republike Njemačke za 2016. godinu (Das Statistik-Portal, 2016.) govori da je 20,7 % žrtava bilo u jednom od oblika odnosa s počiniteljem, od čega 5,2 % čine bračne zajednice, što odgovara rezultatu ovog istraživanja. Iako je od ukupnog broja promatranih žrtava samo 5 % bilo u braku, bračnu zajednicu ne bi trebalo smatrati oblikom prevencije protiv silovanja. Ipak, Singer i sur. (2002) navode da se u američkim istraživanjima kao rezultat spominje kako su neudane žene češće žrtve silovanja jer uglavnom putuju osobnim automobilom ili javnim prijevozom bez pratnje i žive samačkim životom u nesigurnim dijelovima grada, zbog čega su više izložene riziku.

2.6. Prethodno poznavanje počinitelja

Rezultati pokazuju da 24 % žrtava nije poznavalo počinitelja, dok su u 76 % slučajeva žrtve prethodno poznavale počinitelja.

Brojna istraživanja opovrgavaju mišljenje kako između žrtve i počinitelja prethodno poznanstvo ne postoji te govore da je gotovo dvije trećine žrtava otprije poznavalo počinitelja. Tako Gavey (1991, prema Maračić, 2015) ističe da silovanje u 61 % slučajeva počinila poznata osoba. Fisher, Cullen i Turner (2000) došli su do rezultata da 90 % žrtava poznaje počinitelja, a kao najčešćeg počinitelja navode partnera, bivšeg partnera, prijatelja, kolegu i poznanika. Singer i suradnici (2005) spominju da je žrtva u 53 % slučajeva poznavala počinitelja, a glavnim problemom smatraju sumnju glede učestalosti silovanja jer poznavanje počinitelja utječe na motivaciju i spremnost žrtve da prijavi kazneno djelo nadležnim tijelima. Mužinić i Vukota (2010) također potvrđuju da su najčešći počinitelji silovanja upravo žrtvi poznati muškarci, i to partneri ili bivši partneri. Isto tako, navedene autorice napominju da

je, prema istraživanju organizacija specijaliziranih za seksualno nasilje, počinitelj uglavnom poznata osoba kada je nasilje većeg intenziteta. Ipak, prema istraživanju Nacionalne komisije za uzroke i sprečavanje nasilja, Brownmiller (1995) ističe da 53 % žrtava uopće nije poznavalo počinitelja, što je gotovo dvostruko više od rezultata dobivenih u ovom istraživanju.

2.7. Konzumacija alkohola

Analiza je pokazala da je 68 % žrtava konzumiralo alkohol *tempore criminis*⁷, dok 32 % žrtava nije.

Do navedenog podatka došlo se analizom izjava žrtava u kojima je razvidno da su konzumirale alkohol. Primjerice, žrtva u jednom slučaju izjavljuje da je uoči počinjenja djela s počiniteljem ispila više limenki piva, a u drugom da ju je počinitelj počastio s nekoliko pića u noćnom klubu iste večeri kada je djelo počinjeno. Brojni autori navode kako je konzumacija alkohola u korelaciji s povećanim rizikom od seksualne viktimizacije. Singer i sur. (2002) navode da je znatno veći broj alkoholiziranih žrtava nego počinitelja silovanja *tempore criminis*. Mužinić i Vukota (2010) smatraju da žene koje učestalo konzumiraju alkohol postaju "laka meta". Također navode kako žrtve koje su bile pod utjecajem alkohola češće prešućuju da su bile silovane. Iste autorice ističu da osoba koja je konzumirala alkohol nema jednaku sposobnost kao nealkoholizirana za racionalno donošenje odluke i davanje svjesnog pristanka na spolni odnošaj ili radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem. Dalje, istraživanja pokazuju da se u najvećoj mjeri silovanja kod kojih je žrtva pod utjecajem alkohola događaju u gradovima, i to u diskotekama, noćnim klubovima i na sličnim mjestima. Singer i sur. (2005) navode da alkohol smanjuje mogućnost žrtve za pružanje otpora i opiranje te da je konzumacija alkohola u korelaciji s povećanim rizikom od silovanja.

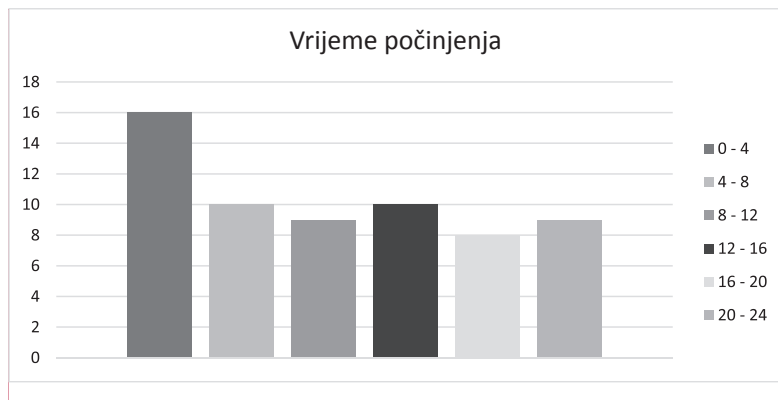
3. ANALIZA VREMENA, MJESTA POČINJENJA SILOVANJA TE VREMENA PRIJAVE SILOVANJA

U dijelu rada koji slijedi prikazat će se analiza vremena, mjesta počinjenja silovanja te vremena prijave silovanja. Navedene varijable nisu promatrane i analizirane kao viktimološki čimbenici.

3.1. Vrijeme počinjenja silovanja – doba dana

Prema rezultatima prikazanim u grafikonu 3 vidi se da su se silovanja najčešće događala u noćnim i jutarnjim satima. Sukladno s time, u vremenskom razdoblju od ponoći do četiri sata ujutro dogodilo se 26 % (16) kaznenih djela silovanja. U razdoblju od četiri sata ujutro do osam sati ujutro i od podne do 16 sati poslije podne dogodilo se jednako mnogo, tj. u oba razdoblja po 16 % (10) silovanja. Također, jednak rezultat dobiven je za razdoblja od osam sati ujutro do podne i od 20 sati navečer do ponoći, 15 % (9) silovanja. Najmanje počinjenih djela dogodilo se u poslijepodnevnim satima, između 16 i 20 sati, 12 % (8).

⁷ *Tempore criminis* – u vrijeme počinjenja djela.

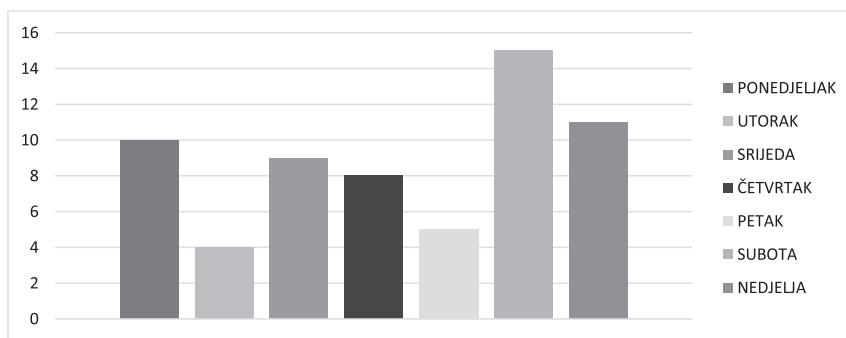

Grafikon 3: Vrijeme počinjenja silovanja – doba dana

Singer i sur. (2002) ističu da se većina djela događa noću, i to između dvadeset sati navečer i osam sati ujutro, što potvrđuju rezultati ovog istraživanja. Modly (1996) navodi kako distribucija silovanja po satu može upućivati na izvjesna dnevna razdoblja pojačanih kontakata i odnosa, pa se samim time večernji sati izdvajaju kao posebno rizični.

3.2. Vrijeme počinjenja silovanja – dani u tjednu

Prema provedenom istraživanju, najviše silovanja, čak 42 %, dogodilo se tijekom vikenda. Navedeno je prikazano u grafikonu 4 u nastavku. U skladu s očekivanjima, najviše silovanja, 24 % (15), dogodilo se subotom te nedjeljom, 18 % (11), i to uglavnom u noćnim ili jutarnjim satima. Zatim slijede ponedjeljak, kada se dogodilo 16 % (10) slučajeva silovanja, srijeda 15 % (9), četvrtak 13 % (8) te petak 8 % (5) i utorak 6 % (4) silovanja.

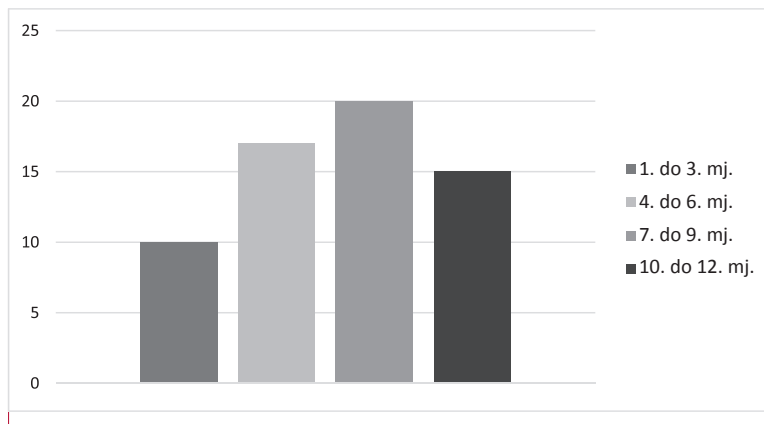
Grafikon 4: Dan počinjenja silovanja

Singer i sur. (2002) spominju da se subotom događa najviše silovanja, što potvrđuju rezultati ovog istraživanja. Isto tako, Martinjak (2009) na uzorku od 368 ispitanika dolazi do rezultata da se silovanja najčešće događaju subotom i nedjeljom. Modly (1996), pak, navodi

da se, prema nekim istraživanjima u Velikoj Britaniji, silovanja, osobito grupna, događaju potkraj tjedna.

3.3. Vrijeme počinjenja silovanja – mjeseci u godini

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, koji su prikazani u grafikonu 5, kazneno djelo silovanja najčešće se događalo u ljetnim mjesecima. Između srpnja i rujna silovanje se dogodilo u 32 % (20) slučajeva. Od travnja do lipnja zabilježeno je 28 % (17) silovanja, a od listopada do prosinca 24 % (15) slučajeva. Najmanji broj silovanja zabilježen je u zimskom razdoblju: od siječnja do ožujka dogodilo se 16 % (10) silovanja.

Grafikon 5: Mjesec počinjenja silovanja
Singer i sur. (2002) također ljetne mjesece ističu kao najrizičnije.

3.4. Mjesto počinjenja silovanja

U tablici 1 vidljivo je da se najveći broj djela, točnije polovina, dogodio u privatnoj kući ili stanu. Na otvorenome je počinjeno 22 % silovanja, a taj prostor obuhvaća ulice, trgove, šumske staze. Manji broj djela počinjen je u cestovnim vozilima i plovilima, ugostiteljskim objektima, prostorima različitih ustanova te drugim zatvorenim prostorima. Navedeni podaci očito opovrgavaju mit da se silovanja događaju samo u mračnim i napuštenim ulicama.

Tablica 1: Broj silovanja prema mjestu počinjenja

MJESTO POČINJENJA SILOVANJA	BROJ SILOVANJA
PRIVATNA KUĆA ILI STAN	31 (50 %)
VOZILO	5 (8 %)
UGOSTITELJSKI OBJEKT	4 (6 %)
PROSTOR NEKE USTANOVE	4 (6 %)
DRUGI ZATVORENI PROSTOR	4 (6 %)
OTVORENI PROSTOR	13 (22 %)
NEPOZNATO	1 (2 %)
UKUPNO	62

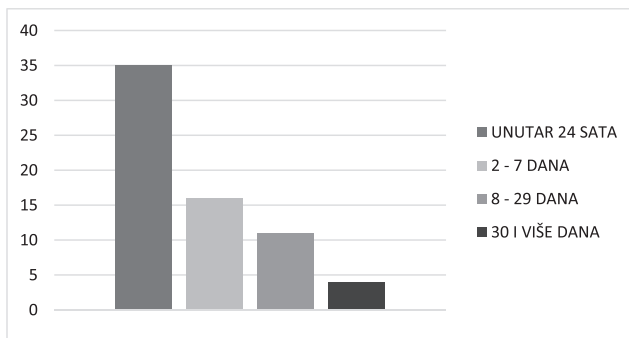
Singer i sur. (2002) navode da počinitelji bez sudionika najčešće djelo počine u stanu, bilo vlastitom ili u stanu žrtve. Isti autori navode da se grupna počinjenja uglavnom događaju u vozilu, a u slučajevima kada se počinitelj i žrtva susreću neposredno prije počinjenja silovanja, djelo se događa na otvorenome – ulici, trgu, parku itd.

3.5. Mjesto počinjenja u odnosu na mjesto stanovanja žrtve

Prema mjestu počinjenja silovanja u odnosu na mjesto stanovanja žrtve, 61 % slučajeva silovanja dogodilo se unutar mjesta stanovanja, a 39 % izvan, što približno odgovara postotku poznavanja žrtve i počinitelja.

3.6. Vrijeme prijave

Mužinić i Vukota (2010) ističu da žrtve silovanja uglavnom prijavljuju navedeno kazneno djelo tijekom 24 sata od vremena počinjenja, što odgovara i rezultatu dobivenom u ovom istraživanju i prikazanom u grafikonu 6 u nastavku. Naime, čak 57 % (35) žrtava prijavilo je silovanje unutar 24 sata od počinjenja kaznenog djela. Zatim je broj prijava u odnosu na proteklo vrijeme gotovo obrnuto proporcionalan. Prema tome, 26 % (16) žrtava prijavilo je kazneno djelo tijekom 2 – 7 dana od dana počinjenja, 8 – 29 dana prošlo je kod 11 % (7) žrtava te 30 i više dana kod 6 % (4).

Grafikon 6: Vrijeme do prijave kaznenog djela silovanja

Martinjak (2009) ističe da 65,2 % žrtava kaznenog djela silovanja prijavu podnosi unutar 24 sata, nakon čega broj prijava opada, što potvrđuje rezultat ovog istraživanja. Kelly (2001, prema Mužinić i Vukota, 2010) navodi da je to manja vjerojatnost da će žrtva prijaviti djelo što je više vremena proteklo od silovanja. Zbog sekundarne viktimizacije, zbunjenosti te stanja šoka kod velikog broja žrtava, djelo danima ostaje neprijavljeno, čime se, nažalost, većina dokaza izgubi.

4. ZAKLJUČAK

Silovanjem se smatra neposredno ili posredno prisiljavanje druge osobe uporabom sile ili prijetnje na izvršenje spolnog odnošaja ili druge radnje koja se smatra spolnim odnošajem.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da su žrtve silovanja najčešće osobe ženskog spola stare između 19 i 24 godine te nižeg stupnja obrazovanja. Prethodno devijantno ponašanje uočeno je kod više od polovine žrtava. Pet posto žrtava ovoga kaznenog djela bilo je u braku kada je djelo počinjeno. Više od tri četvrtine žrtava poznavalo je počinitelja, čime je opovrgnut mit da je silovatelj u većini slučajeva nepoznati muškarac. Glede mjesta počinjenja, također je opovrgnut mit da se silovanja događaju najčešće u napuštenim i mračnim ulicama. Naime, istraživanje je pokazalo da se točno polovina djela dogodila u privatnoj kući ili stanu, a samo petina na otvorenome (ulice, trgovi, šumske staze i slično). Usto, gotovo dvije trećine djela silovanja dogodile su se u blizini mjesta stanovanja žrtve, i to najčešće vikendom, u noćnim i jutarnjim satima, ljeti. Dalje, pokazalo se da je 68 % žrtava u vrijeme počinjenja djela konzumiralo alkohol. I konačno, rezultati su pokazali da se u većini slučajeva djelo prijavljuje u prvih 24 sata te da općenito broj prijava opada kako prolazi vrijeme od trenutka počinjenja kaznenog djela.

Kao što je u uvodnom dijelu navedeno, mitovi i predrasude o silovanju i žrtvama silovanja neopravdani su i dodatno ugrožavaju već narušenu dobrobit žrtava. Mnoga istraživanja, kao i ovdje opisano, svojim rezultatima opovrgavaju takve neosnovane stavove i razmišljanja. Iako su djelomično shvatljivi pokušaji pronalaska nekog oblika krivnje u žrtvinu ponašanju – ne bismo li time utješili sami sebe razmišljanjem da se to nama ne može dogoditi jer smo bolji, oprezniji, mudriji itd. – posljedice takva razmišljanja vrlo su opasne za postojeće žrtve. Spominjani fenomeni iz područja socijalne psihologije te rezultati ova-

kvih istraživanja trebali bi biti obavezni dio obuke profesionalaca koji svakodnevno rade sa žrtvama (policajci, liječnici, socijalni radnici itd.), ali i dio generalnoga obrazovnog sustava. Osim što je djelotvorno mladim naraštajima povećavati suosjećanje prema žrtvama, vrlo je važno podučiti ih mogućim viktimogenim čimbenicima i time pokušati smanjiti rizik od opisana kaznenog djela.

Nedostatak je istraživanja u veličini uzorka (N = 62), odnosno broju obrađenih kaznenih djela, kao i činjenici da istraživanjem nisu obuhvaćeni kvalificirani oblici silovanja, glede čega je u planu istraživanje u kojem će se obraditi i kaznena djela iz čl. 154. Kaznenog zakona. Konstantni nedostatak ovakvih i sličnih istraživanja jest pitanje tamne brojke, koja je kod ovakvih kaznenih djela iznimno visoka. Praktično gledano, upravo zbog navedenoga potrebno je rezultate ovog i ostalih sličnih istraživanja diseminirati kroz različite oblike edukacije radi promjene svijesti i predrasuda prema žrtvama silovanja, s konačnim ciljem djelovanja na povećanje prijave kaznenog djela silovanja te smanjivanje tamne brojke.

Potrebno je naglasiti da je istraživanje provedeno na prijavljenim djelima silovanja, stoga treba uzeti u obzir da nije riječ o pravomoćno presuđenim predmetima i valja računati na pretpostavku nevinosti te ove rezultate uzeti s rezervom.

Budući da je oblik silovanja iz čl. 153. st. 2. (kažnjivost otklonjive zablude o biću) specifičnost hrvatskoga kaznenog prava, bilo bi korisno sljedećim istraživanjima obuhvatiti i navedeni oblik.

LITERATURA

1. Brownmiller, S. (1995). *Antologije ženskog stvaralaštva*. Zagreb: Zagorka.
2. Dastille, (2004). *Victimisation of Female Students at the University of Venda with Specific Reference to Sexual Harassment and Rape*. Master thesis. Johannesburg: University of Pretoria.
3. Deming, M. E., Covan, E. E., Swan, S. C., Billings, D. L. (2013). *Exploring Rape Myths, Gendered Norms, Group Processing, and the Social Context of Rape Among College Women: A Qualitative Analysis*. Violence Against Women. 19, 465.–485.
4. Fisher, S. B., Cullen, T. F., Turner, G. M. (2000). *The Sexual Victimization of College Women*. Washington: Bureau of Justice Statistics, National Institute of Justice, Office of Justice Programs.
5. Kazneni zakon. NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17.
6. *Kriminalität in Deutschland: Sexualdelikte*. (2017). Hamburg: Statista. Dostupno na: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/152661/umfrage/verteilung-der-opfer-von-sexualdelikten-nach-altersgruppen> (1. 6. 2017.).
7. Lonsway, K. A., Fitzgerald, L. F. (1994). *Rape Myths*. Psychology of Women Quarterly, 18, 133.–164.
8. Ljubin, T., Kamenov, Ž. (2004). *Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studentskom usmjerenju*. Socijalna psihijatrija, 2, 58.–65.
9. Maračić, I. (2015). *Maskulinitet u sudskim presudama o silovanju*. Centar za ženske studije. Dostupno na: www.zenstud.hr/wp-content/uploads/2015/07/završni-rad_ivan-maričić.docx (7. 5. 2017.).
10. Martinjak, D. (2003). *Karakteristike žrtava i počinitelja te situacija kaznenog djela silovanja*. Kriminologija i socijalna integracija, 11, 93.–104.

11. Martinjak, D. (2010). *Povezanost nekih obilježja situacija i mjesta događaja kaznenog djela silovanja*. *Policija i sigurnost*, 19, 154.–162.
12. Martinjak, D. (2011). *Prevenzijski sadržaji silovanja*. *Policija i sigurnost*. 20, 184.–202.
13. Martinjak, D. (2009). *Oblici i način prijavljivanja kaznenog djela silovanja*. *Policija i sigurnost*, 18, 279.–287.
14. Milivojević, L. (2013). *Kazneno pravo za kriminaliste*. Zagreb: Međunarodno kriminalističko udruženje.
15. Modly, D. (1996). *Metodika istraživanja silovanja*. Zagreb: MUP RH.
16. Modly, D., Šuperina, M., Korajlić, N. (2008). *Rječnik za kriminaliste*. Zagreb: Strukovna udruga kriminalista.
17. Mužinić, L., Vukota, Lj. (2010). *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. U: Mamula, M. (Ur.), *Posljedice seksualnih delikata i tretman žrtava*. Zagreb: Medicinska naklada, 227.–245.
18. Myers, D. G. (2008). *Social Psychology*. Boston: McGraw Hill.
19. Pavišić, B., Modly, D., Veić, P. (2006). *Kriminalistika: knjiga prva*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
20. Radačić, I. (2014). *Seksualno nasilje: Mitovi, stereotipi i pravni sustav*. Zagreb: TIM press d.o.o.
21. Shepperd, J. A., Carroll, P., Grace, J., Therry, M. (2002). *Exploring the Causes of Comparative Optimism*. *Psychologica Belgica*, 42, 65.–98.
22. Singer, M. (2005). *Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
23. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija: treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
24. Suarez, E., Gadalla, T. (2010). *Stop Blaming the Victim: A Meta-Analysis on Rape Myths*. *Journal of Interpersonal Violence*. 11, 2010 – 2035.
25. Vulama, G. (2012). *Lažno silovanje*. *Policija i sigurnost*, 21, 2, 427.–434.
26. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira. NN 5/90., 47/90., 29/94.
27. Zakon o suzbijanju zlouporabe droge. NN 107/01., 87/02., 163/03., 141/04., 40/07., 149/09., 84/11., 80/13.
28. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. NN 137/09., 14/10., 60/10.
29. Ženska soba (2017): Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju. Dostupno na: <http://zenska-soba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/> (12. 6. 2017.).

Summary

Davor Maričević, Ivana Glavina Jelaš, Davor Štrk

Analysis of Different Victimology Factors of Rape

The aim of this study was the analysis of different victimology factors of rape and refutation of classic rape myths and stereotypes about rape victims and perpetrators. Also the aim was analysis of crime place, time of committing the crime, and the time of crime report to the police. Research was conducted on the sample of 62 cases of rape in 2015 and 2016. Only the criminal offence of rape from article. 153. paragraph 1. of Penal code was analyzed. Regarding victimology factors following variables were analyzed: gender of victim, age of victim, victim's education level, marriage status of victim, earlier knowledge of perpetrator, victim's alcohol consumption, earlier deviant behavior of the victim.

Regarding other non victimology factors – crime place, time of committing the crime, and the time of crime report to the police were analyzed. Descriptive analysis of data, precisely analysis of frequencies was conducted. Results showed that rape victims more often are women between nineteen and twenty four years of age and lower level of education. Earlier deviant behavior was detected in more than half of victims. 5% of victims were in marriage. More than three quarters of victims knew the perpetrator, which disproves myth regarding rapist being an unknown perpetrator. Regarding the place of crime, myth according which most rapes happens in the dark and abandoned alleys was also disproved. Results showed that one half of rapes happened in private home or apartment, and only one fifth in open space (street, forest paths etc.). Almost two thirds of rapes happened near the place of victims residence and usually on weekend, at night and early morning hours and on summer. 68% of victims have consumed alcohol in the time of crime. Finally, results showed that in the majority of the cases rape is reported to the police in first twenty four hours and that generally number of reports decreases with the passage of time of the act of crime.

Key words: victim, rape, victimology factors, myths.